

Banka kredilerinin bölgesel büyümeye etkileri¹

Zeynep Önder

*Bilkent Üniversitesi, İşletme Fakültesi, 06800 Ankara
e-posta: zonder@bilkent.edu.tr*

Süheyla Özyıldırım

*Bilkent Üniversitesi, İşletme Fakültesi, 06800 Ankara
e-posta: suheyla@bilkent.edu.tr*

Özet

Bu çalışmada, 1992-2006 yılları arasında kamu bankaları ve özel bankalar tarafından açılan kredilerin il bazında büyümeye olan etkileri, kamu harcamaları, kentleşme, eğitim ve illerin finansal merkezlere uzaklıkları gibi değişkenler kontrol edilerek, ve “sabit etkiler modeli” kullanılarak incelenmiştir. Bulgularımız, hem kalkınmada öncelikli bölgelerde hem de diğer bölgelerde, özel sermayeli bankalarca verilen kredilerinin büyüme etkisinin kamu sermayeli bankalara göre istatistiksel açıdan daha anlamlı olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları, devletin dolaylı olarak kamu sermayeli bankalar aracılığı ile kredi vermek yerine, doğrudan kamu yatırımlarını arttırarak, bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğini azaltacağını, böylece gelir dağılımında daha fazla iyileştirme yapabileceğini işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Bölgesel büyüme, banka kredileri, kalkınmada öncelikli iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi.

1. Giriş

Günümüzde devlet, hem gelişmekte olan ülkelerde, hem de gelişmiş ülkelerde bankacılık sektöründe varlığını sürdürmektedir. Literatürde devletin bankacılık sektöründeki varlığı genellikle “gelişme tezi” (*development view*) ile açıklanmaktadır. Bu teze göre, kamu sermayeli bankalar,² kredi piyasalarına erişimi olmayan veya erişim zorluğu çeken firmalara gerekli finansman imkanı vererek, yatırımların artmasını sağlamakta ve ekonomik büyümeye dolaylı yoldan katkıda bulunmaktadır.

¹ Bu çalışma 1002 Akademik Destek programı çerçevesinde 109K013 nolu proje kodu ile TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. TÜBİTAK’a teşekkür ederiz.

² Bu çalışmada kamu sermayeli ve özel sermayeli bankalar kısaca kamu bankaları ve özel bankalar olarak adlandırılacaktır.

Finansman bulmakta zorluk çeken firmalar çoğunlukla küçük ölçekli, yeterli teminatları olmayan, yeni kurulmuş ya da kredi geçmişleri olmayan firmalar olarak düşünülebilir.

Daha önce yapılan ampirik çalışmaların sonuçları, gelişme tezini desteklememiş ve bankacılık sektöründe kamu bankalarının varlığı ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Örneğin, La Porta, Lopez-De-Silanes ve Shleifer'in (2002) 92 ülkenin verilerini kullanarak yaptıkları bir çalışmada, 1970'li yıllarda kamu bankalarının yoğun fakat finansal gelişmenin az olduğu ülkelerde, ekonomik büyümenin daha sonraki yıllarda yavaş olduğu bulunmuştur. Bu bulgular, bankacılık sektöründe devletin varlığını politik nedenlere bağlayan “siyasallaşma tezi”ni (*political view*) desteklemektedir. Bu teze göre, kamu bankaları kamu yararını artıracak projeler yerine, siyasilerin amaçlarını gerçekleştirecek projelere finansman sağlamaktadır. Kornai (1979) ile Shleifer ve Vishny'nin (1994) çalışmaları kamu bankalarının sağladığı kredilerin siyasiler tarafından oy olarak geri alındığını göstererek bu tezi desteklemektedir.

Literatürdeki ampirik çalışmaların ortak noktası, kamu bankalarının genel olarak ülke ekonomisine olan toplam (*aggregate*) etkilerini ölçmeleridir. Bu çalışmalarda toplam etkiler incelendiğinden, ülkenin gelişmiş bölgeleri ile, çoğunlukla küçük ve orta ölçekli işletmelerin yoğun olduğu az gelişmiş bölgelerinde verilen banka kredilerinin etkilerinin eşdeğer olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle, sadece toplam veriler kullanarak yapılan analizler, az gelişmiş yörelerde daha fazla etkin olan kamu bankalarının büyüme üzerindeki gerçek etkisini ölçmemiş olabilir. Çalışmamız, bölgesel büyümenin finansmanında kamu bankalarının rolünü il bazında analiz ederek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmada, 1992-2006 yıllarını içeren ve il bazında oluşturulan panel veri seti kullanılmıştır. Banka kredileri ile bölgesel ekonomik büyüme arasındaki ilişki, hem bütün iller, hem de farklı kriterler kullanılarak sınıflandırılmış il grupları için ayrı ayrı analiz edilmiştir. İlk olarak, iller, kalkınmada öncelikli olanlar ve olmayanlar halinde sınıflandırılmıştır. İkinci olarak, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından oluşturulan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne (SEGE) göre iller beş gruba ayrılmıştır. Böylece Türkiye'de kamu bankalarının varlığının gelişme ya da siyasallaşma tezini destekleyip desteklemediği incelenmiştir. Bu çalışmada cevap aranan sorular şöyle sıralanabilir: Özel ve kamu bankalarının verdiği krediler, il bazında kişi başına reel GSYİH'nın büyümesini olumlu etkiler mi? Bu bankaların verdiği kredilerin mevcut durumu iyileştirme etkisi (*economic significance*) ne kadardır? Bu etki kalkınmada öncelikli olan ve olmayan iller ve çeşitli SEGE grupları arasında farklılık gösterir mi?

Türkiye'de bankacılık sektörü, finans sektörünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yoğun özelleştirme çabalarına rağmen, kamu bankaları bankacılık sektöründeki önemini sürdürmektedir. Örneğin, faaliyette olan üç kamu bankası, bankacılık sektörünün toplam varlığının üçte birini kontrol etmektedir (bakınız, Türkiye Bankalar Birliği, 2008). Öte

yandan, Türkiye, otuz OECD ülkesi arasında, kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen bölgesel eşitsizliğin en fazla olduğu ülkedir (OECD, 2007). Bu nedenlerle, Türkiye'nin böyle bir araştırmaya uygun olduğu düşünülmektedir. Çalışmada il bazındaki veriler sınıflandırılarak kamu bankalarının ve özel bankaların bölgeler arası gelir eşitsizliği üzerindeki olumlu veya olumsuz katkıları bulunmaya çalışılmıştır.

Makalede önce ekonomik büyüme ile banka kredileri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar anlatılacaktır. Daha sonra Türk bankacılık sektörünün incelenen dönemdeki bazı özellikleri özetlenecektir. Ampirik model, değişkenler ve hipotezlerin tanımlanmasından sonra sonuçlar yorumlanacaktır.

2. Literatür taraması

Finansal araçların ekonomik büyüme için gerekli olduğunu ilk olarak 1911'de Schumpeter ileri sürmüştür. 1990'ların başına kadar bu görüş uzun dönem büyüme modellerinde fazlaca dikkate alınmamıştır. Özellikle bankaların yatırımları doğrudan etkilediğini gösteren teorik modellerin ortaya çıkması ve bu modellerin geçerliliklerinin ampirik olarak sınanması sonucu günümüzde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki olduğu kabul görmektedir. Levine (1991) ve Bencivena ve Smith (1991), finansal kurumların likidite şoklarını azaltarak, sermaye birikiminin uzun dönemli projelerde yoğunlaşacağını ve bunun büyümeyi arttıracığını; Levine (1991) ve Saint-Paul (1992), finansal kurumların portföy oluşturarak kârlı fakat tek bir yatırımcı için riskli olabilecek her türlü proje için gerekli fonları sağlayarak ülke hasılatının daha hızlı artmasında rol oynayabileceğini teorik olarak göstermişlerdir. Benzer şekilde, Greenwood ve Jovanovic (1990) ve King ve Levine (1993a), finansal kurumların riskleri dağıtılmış yenilikçi projelerden oluşan portföyleri ile teknolojik değişimlere, böylece pozitif ekonomik kâr sağlanmasına neden olacağını bulmuşlardır. Bütün bu teorik çalışmaların sonuçları, finansal kurumların ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyeceklerini göstermektedir.

Teorik çalışmalarda gösterilen, finansal kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, birçok ülke verisi ile ampirik olarak test edilmiştir. Örneğin, King ve Levine (1993b), 80 ülkenin verilerini kullanarak, 1960-1989 yılları arasındaki ortalama büyümeyi kesit seri analizi ile incelemiştir. Bu çalışmada büyüme, reel GSYİH büyüme oranı ile, finansal gelişmişlik ise dört gösterge ile tanımlanmıştır: (i) Finans sektörü dışındaki özel firmalara (*non-financial private firms*) kullandırılan kredilerin toplam kredilere oranı, (ii) finans sektörü dışındaki özel firmaların kredilerinin GSYİH'ye oranı, (iii) finans sektörünün likit yükümlülüklerinin GSYİH'ye oranı, (iv) mevduat bankalarının aktiflerinin, merkez bankası ve mevduat bankalarının toplam aktiflerine oranı. Çalışmada, finans sektöründeki gelişmişlik ile ülkelerin reel GSYİH'leri arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Bundan sonra birçok çalışmada da benzer sonuçlara

ulaşmıştır (bakınız, Atje ve Jovanovic 1993; Demirgüç-Kunt ve Maksimovic, 1996; Rajan ve Zingales, 1998; Levine, Loayza ve Beck, 2000). Finansal kurumlar dışında finansal piyasaların, örneğin hisse senedi borsalarının gelişmesinin de ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini gösteren çalışmalar vardır (örneğin, Levine ve Zervos, 1998; Beck ve Levine, 2000).

Literatürdeki çalışmalarda finansal kurum ve piyasaların yerel bazdaki etkileri araştırılmamıştır. Bunun nedeni, ülke içinde finansal kurumlarca sağlanan kaynakların tamamen hareketli (*perfectly mobile*) olduğu ve tek bir faiz oranı ile her yöreye aktarılabilceği varsayımdır. 1990'ların başında, bölgesel kalkınma konusunda çalışan bazı ekonomistler bu varsayımın doğru olmadığını iddia etmiştir.³ Fakat bu iddia, birçok ülkede bölgesel düzeyde veriye ulaşamadığından ampirik olarak incelenememiştir. Son yıllarda, az da olsa, bu düzeyde veri setlerinin oluşmasıyla, bankaların bölgesel ekonomi üzerindeki etkileri, özellikle bölgesel farklılığın fazla olduğu ülkelerde araştırılmaya başlanmıştır. Guiso, Sapienza ve Zingales (2004), İtalya'da bölgeler arasında kredi kullanımının belirgin bir şekilde farklı olduğunu göstermiş ve bu farklılığın bölgelerin büyümesini etkileyip etkilemediğini ampirik olarak incelemiştir. Araştırmacılar, finansal açıdan gelişmiş, yani kredi kullanımının en yoğun olduğu bölgelerdeki kişi başına GSYİH'nin yıllık büyüme oranının, finansal gelişmişliğin en az olduğu bölgelere göre yüzde 1,2 daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada finansal gelişmişliğin yanında, bölgelerdeki altyapının kalitesi, eğitim, nüfus farklılıkları, yargı verimliliği ve sosyal sermaye gibi değişkenler de kontrol edilmiştir. Özyıldırım ve Önder (2008), benzer bir çalışmayı, 1988-2000 yılları arasında Türkiye için yapmışlar ve kişi başına kredi kullanımı arttıkça il bazında kişi başına düşen GSYİH'nin de arttığını bulmuşlardır. Bu çalışmalara ek olarak, Çin'deki bölgesel ve finansal gelişme üzerine yapılan araştırmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir (örneğin Hao, 2003; Cheng ve Degryse, 2007).

Literatürde bankaların mülkiyet türlerine (kamu bankaları, özel ve yabancı bankalar) göre büyümeye etkileri, ülke bazında çalışılmasına rağmen, yerel bazda ihmal edilmiştir. Kamu bankalarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkin bir şekilde varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir⁴ (La Porta, Lopez-De-Silanes ve Shleifer, 2002; Levy-Yeyati, v, 2004). Kamunun bankacılık sektöründe bulunması, bu bankaların pozitif dışsal (*positive externalities*) getiriler sağladıkları gerekçesiyle teorik olarak

³ Bakınız Roberts ve Fishkind, 1979; Moore ve Hill, 1982; Dow, 1987; Hutchinson ve McKillop, 1990; Harrigan ve McGregor, 1997; Amos ve Wingerder, 1993; Greenwald, Levinson ve Stiglitz, 1993.

⁴ Örneğin, gelişmiş ülkelerden Fransa'da bankacılık sektörünün yaklaşık üçte ikisinin devlete ait olduğu ve bu oranın Almanya'da son yıllarda yüzde 75'lere çıktığı bilinmektedir (Munchau, 2006). İspanya'da ise devlet, ticari bankalar yerine *caja* adı verilen tasarruf bankaları (*savings banks*) aracılığıyla bankacılık sektörünü kontrol etmektedir.

savunulmuştur. Yoksulluğun azaltılması için kredi verilmesi, finansal krediye ulaşma imkanı olmayan veya çeşitli nedenlerle kredi alamayan kişi ve şirketlere kredi sağlanması, bu getirilere örnek olarak gösterilebilir. Ancak, ampirik çalışmalar, kamu bankalarınca verilen kredilerin pozitif bir etkisi olduğunu ortaya koymamıştır. Bu alanda yapılan birçok ampirik çalışmanın ortak bulgusu, kamu bankalarının yaygın olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiği ve finansal gelişimin de yavaşladığıdır. Örneğin La Porta, Lopez-De-Silanes ve Shleifer (2002), 92 ülkenin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, kamu bankalarının, gelir düzeyi düşük, finansal sistemleri az gelişmiş ve verimlilik düzeyi düşük ülkelerde yaygın olduğunu ve bu bankaların ekonomik büyümeyi ve finansal kalkınmayı azalttığını göstermişlerdir. Aynı şekilde, Berger ve Klapper (2004), gelişmekte olan ülke verilerini kullanarak, kamunun bankacılık sektöründeki payı ile GSYİH'nin büyümesi arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine (2007) ise gelişmiş ve gelişmekte olan 72 ülkenin verilerini kullanarak kamu bankası kredilerinin, ne gelir eşitsizliğini ne de yoksulluğu azalttığı sonucuna varmışlardır.

Kamu bankalarının büyüme üzerindeki olumsuz etkileri, bu bankaların yönetimine siyasilere tarafından müdahale edilmesi ve banka kredilerinin politikacıların özel amaçları için kullanılması ile açıklanabilir. Literatürde az sayıda çalışma, kamu bankalarının kredi kararlarında siyasi etki olup olmadığını incelemiştir. Bunlardan Sapienza (2004), İtalya'da kamu bankalarının özel bankalara göre daha düşük faiz oranı ile kredi verdiğini göstermiştir. Ortalama faiz farkı 44 baz puandır. Bu faiz farkının daha belirgin olduğu bölgelerdeki banka yöneticilerinin iktidardaki partiye üye olmalarından, kamu banka kredilerinin siyasi amaçlarla verilmiş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Sapienza (2004) İtalya'da, kamu bankalarının siyasi baskının daha kolay yapılabildiği güney bölgelerindeki firmalara daha çok kredi verdiklerini bulmuştur. Japonya'da ise, Imai (2009), iktidardaki Liberal Demokrat Parti'nin üyelerinin siyasi amaçları için kamu bankalarının kredilerini kullandıklarını göstermiştir.

Gelişmekte olan iki ülkede yapılan iki ayrı çalışmada da, kamu banka kredilerinin siyasal nedenlerle verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Khwaja ve Mian (2005), Pakistan'da siyasi bağlantıları olan, yüksek riskli kişi ve/veya firmalara kamu bankalarınca kredi sağlandığını göstermişlerdir. Siyasi bağlantılarla verilen ve geri dönmeyen bu kredilerin maliyetinin GSYİH'nin yüzde 0,3 ile yüzde 1,9'u arasında değiştiğini hesaplamışlardır. Benzer şekilde, Cole (2009), Hindistan'da seçim yıllarında kamu bankalarınca verilen kredilerin yüzde 5 ile yüzde 10 arasında arttığını, fakat seçim sonrası bu kredilerin geri ödenmediğini, özellikle tarımsal kredi olarak verilen bu fonların, üretimi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediğini bulmuştur.

Genel olarak, literatürde daha önce yapılan çalışmalarda ülke bazında toplam veriler kullanılmış ve kamu bankalarınca kullanılan kredilerin ülke ekonomisinin büyümesini olumsuz etkilediği gösterilmiştir. Özellikle gelişmemiş bölgelere kamu bankalarınca uygun şartlarla kredi kullandırılması bölgesel kalkınmaya olumlu etki yaratabilir. Bildiğimiz kadarıyla literatürde bu etkiyi mikro düzeyde inceleyen ulusal veya uluslararası bir çalışma yoktur. Bu çalışmada il bazında veriler kullanarak kamu ve özel banka kredilerinin bölgesel büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bankalarca açılan kredilerin hangi sektör, firma veya kişilere açıldığı hakkında bilgi olmamasına veya bilgiye ulaşılmamasına rağmen, kamu ve özel bankalarca verilen kredi miktarlarını kullanarak, bankaların ülkemizde gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin ekonomisine yaptıkları olası katkılar incelenmiştir.

3. Türkiye’de bankacılık

Bankacılık sektörü, Türk mali sisteminin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bankalar çok çeşitli finansal faaliyetlerde bulunmalarına ve Türkiye’deki finansal sistemin genişlemesine katkı yapmalarına rağmen, bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü, gelişmiş ekonomiler ile karşılaştırıldığında oldukça küçüktür. 2006 yılında bankacılık sektörünün toplam varlığının nominal GSYİH’ye oranı sadece yüzde 86,7’dir (bakınız Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

Türkiye’de 2006 yılı sonu itibariyle 46 banka vardır (Panel A, Tablo 1). Bankalar, “mevduat bankaları” ve “yatırım ve kalkınma bankaları” olarak ikiye ayrılır. Yatırım ve kalkınma bankalarının sektördeki payı çok küçüktür. 2006 yılında bu bankaların aktif büyüklüğü, bütün sektörünün ancak yüzde 3,16’sına denk gelmektedir. Yabancı bankalar da sektörde küçük bir orana sahiptir. Gene de son yıllarda yapılan yapısal reformlar ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım beklentisi, Avrupa ve diğer ülkelerdeki yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne girmesine neden olmuş ve sektördeki payları belirgin bir oranda artarak 2004 yılında yüzde 5’ten 2006 yılında yüzde 12’ye çıkmıştır (bakınız Tablo 2).

2006 yılı verilerine göre, mevduat toplayan bankaların üçü devlete 14’ü özel sektöre aittir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ülkemizde banka sayısı az diye düşünülebilir. Türkiye’de daha çok şubeleri aracılığıyla hizmet veren “şube bankacılığı” sistemi uygulanmaktadır. 2006 yılında toplam şube sayısı 6802’dir. Ülkemizde 1980’den sonra yerel veya bölgesel banka hizmet vermemiştir. Tüm özel bankaların genel merkezleri İstanbul’da, tüm kamu bankalarının genel merkezleri Ankara’dadır.

Tablo 1
Ticari Bankalar, 1990 ve 2006

	Panel A – Banka ve Şube Sayıları					
	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	1990	2006	1990-2006	1990	2006	1990-2006
<i>Mevduat Toplayan Bankalar</i>						
Kamu Sermayeli Bankalar	8	3	4,65	2967	2134	2656
Özel Sermayeli Bankalar	25	14	26,82	3443	3557	3554
Yabancı Bankalar*	23	15	16,65	113	1066	219
<i>Mevduat Toplamasına İzin Verilmeyen Bankalar</i>						
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	10	13	13,47	17	44	22
<i>Toplam</i>	66	46	64,18	6540	6802	6175
	Panel B – Şube Dağılımları (%)					
	İstanbul			Üç Büyük İl**		
	1990	2006	1990-2006	1990	2006	1990-2006
<i>Mevduat Toplayan Bankalar</i>						
Kamu Sermayeli Bankalar	11,8	15,2	12,6	26,2	31,7	28,0
Özel Sermayeli Bankalar	26,7	33,9	33,6	44,3	52,6	51,3
Yabancı Bankalar*	47,8	45,3	50,3	76,1	62,2	72,7
<i>Mevduat Toplamasına İzin Verilmeyen Bankalar</i>						
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	47,1	38,6	55,8	76,5	65,9	85,5
<i>Toplam</i>	20,3	29,8	25,8	36,6	47,5	42,6
<i>Toplam Şube Sayısı</i>	1333	2031	1700,3	2403	3240	2800,9

*2006'da yedi yabancı bankanın Türkiye'de kurulmasına ve faaliyet göstermesine, yurtdışında kurulan 16 yabancı bankanın ise şubeleri aracılığıyla ülkemizde faaliyet göstermesine izin verilmiştir. Son yıllarda yabancı bankalar orta büyüklükteki bankaları satın alarak, ülkemizdeki faaliyetlerini artırmışlardır.

** Üç büyük il, İstanbul, Ankara ve İzmir'dir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Tablo 2
Mülkiyet Türlerine göre Mevduat Bankalarının Özellikleri

	Kamu Bankaları		Özel Bankalar		Yabancı Bankalar	
	1990	2006	1990	2006	1990	2006
Dönem Kârı/ Toplam Aktifler (%)	1,81	2,60	2,85	1,75	3,27	2,46
Özkaynak/Toplam Aktifler (%)	9,88	10,36	8,83	10,39	8,92	11,99
Takipteki Krediler/Toplam Krediler (%)	1,70	0,16	0,52	0,44	0,65	0,28
Likit Aktifler/Toplam Aktifler (%)	29,02	44,35	39,52	37,74	42,62	38,42
Krediler/Toplam Aktifler (%)	45,79	32,83	42,85	48,08	47,59	56,29
Toplam Aktiflerdeki Payı (%)	45,21	29,57	42,32	54,78	3,42	12,24
Toplam Kredilerdeki Payı (%)	45,13	21,58	39,53	58,56	3,54	15,30
Toplam Mevduatlardaki Payı (%)	48,51	35,70	49,10	52,32	2,38	11,96
Şube Başına Aktifler (000TL)	26585	66711	21443	74153	29942	55339
Şube Başına Mevduat (000TL)	15584	51970	13594	45695	11420	34907
Banka Başına Şube Sayısı	370,88	716,33	137,72	255,86	8,86	71,47
Personel Sayısı	80.825	39.223	68.145	73.220	3.012	25.794
Şube Başına Personel	27,24	18,00	19,79	20,44	15,14	24,06

Notlar: Bütün parasal değerler 2006 Aralık ayı sonu itibarıyla.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Kamu ve özel banka şubeleri yurt bazında dengesiz dağılmıştır. Şubeler özellikle üç büyük ilde, İstanbul, Ankara ve İzmir'de yoğunlaşmıştır (Tablo 1, Panel B). Banka şubelerinin yüzde 47,5'i bu üç ildedir. 2006 yılında tüm banka şubelerinin yüzde 30'u ve özel banka şubelerinin yüzde 34'ü İstanbul'dadır. 1992-2006 döneminde, ortalama olarak, banka şubelerinin dörtte biri ve kamu banka şubelerinin yüzde 10'u İstanbul'dadır. 2006'da İstanbul'daki şubeler, ülkemizdeki toplam mevduatın yüzde 63'ünü toplayıp, toplam kredilerin de yüzde 67'sini kullanmışlardır.

1990 ve 2006 yılları karşılaştırıldığında, faaliyette olan kamu, özel ve yabancı mevduat bankaları arasındaki farklılıklar Tablo 2'de görülmektedir. Örneğin, özel bankaların kârlılığı 2006 yılında kamu bankalarının altında kalmıştır. Kredi faaliyetlerini azaltan kamu bankaları olası özelleştirilmelerini cazip hale getirebilecek yüksek kâr getiren faaliyetlere yönelmişlerdir. Zaten halka açık olan Vakıfbank gibi, diğer iki banka, Ziraat Bankası ve Halk Bankası da daha çok kâr güder hale gelmiştir. Diğer taraftan, bankacılık sektöründe artan rekabet nedeniyle özel ve yabancı bankaların kazançları önceki senelere göre azalmıştır.

Türkiye'de kredilerin hızlı büyümesi ve ekonomik risklerin sürekli değişken olması nedeniyle sermaye yeterlilik oranları, Tablo 2'de de görüleceği gibi, ancak yeterli seviyelerdedir. Mülkiyet türlerine bakılmaksızın bütün bankalar 2006'da, 1990'a göre, daha fazla sermaye yeterlilik oranına ve daha az donuk kredi oranına (takipdeki krediler/toplam krediler) sahiptir. Beklentilerden farklı olarak, kamu bankalarındaki takipteki kredi oranı özel ve yabancı bankalara göre daha azdır. Bu durum, kamu bankalarının 2001 yılından sonra yeniden yapılanmasının sonucudur. 2006 yılında sektörün likidite oranı gelişmiş ülkeler seviyesindedir. Bunun başlıca nedeni, kısa vadeli finansman ihtiyaçları için devletin artık bankaları kullanmaması olarak düşünülebilir. Ayrıca kamu bankaları, özel ve yabancı bankalara göre daha likittir. Genel olarak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 2000 yılında faaliyete geçmesinden sonra, bütün bankaların mali performanslarında belirgin oranda iyileşmeler görülmektedir.

1990'ların başından bu yana, özel mevduat bankaları sektörün hakimi olmuştur. 2006 yılında, bankacılık sektöründeki varlıkların yarısından fazlası (yüzde 54,8) özel mevduat bankaları tarafından kontrol edilmektedir. Ayrıca, 2006 yılında bankacılık sektöründe toplanan mevduatların ve verilen kredilerin yüzde 50'den fazlası yine özel bankalar aracılığı ile olmuştur. Buna karşılık, kamu bankaları 2006 yılında mevduatların büyük bir kısmını (yüzde 35,7'sini) elinde tutmakta fakat kredi piyasasındaki payı sürekli azalmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, yabancı bankalar, bazı küçük ve orta ölçekli yerli bankaları satın alarak şube sayılarını ve sektördeki paylarını 2005 yılından beri belirgin bir oranda artırmışlardır. Yatay birleşme ve şubelerin artması sonucu, 2006 yılında yabancı bankaların mevduat payları yüzde 12'ye, kredi piyasasındaki payları ise yüzde 15,3'e yükselmiştir.

Kamu bankalarının aksine, özel ve yabancı bankalar zaman içinde personel ve şube sayılarını artırarak son yıllarda kapasitelerini yükseltmişlerdir. Kamu bankalarında kapasite azalması, 2001 yılındaki finansal krizden sonra yeniden yapılanma ve küçülme ile açıklanabilir. Yine de kamu bankaları, sektörün halen üçte birini ellerinde tutmakta ve önemlerini korumaktadır.

4. Ampirik model ve veriler

4.1. Ampirik model

Çalışmada, aşağıdaki sabit etkiler (*fixed-effect*) modeli kullanılarak 1992-2006 döneminde Türkiye'de il düzeyinde ekonomik büyüme ile kamu ve özel banka kredileri arasındaki ilişki incelenmiştir:⁵

$$Y_{it} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{80} \beta_i X_i + \alpha_1 BANKAKREDI_{it} + \alpha_2 KONTROL_{it} + u_{it}$$

Y_{it} bağımlı değişkeni gösterir ve i ilinde t yılında kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı olarak tanımlanır. X_i ise 80 ilin kukla değişkenlerinden oluşan bir vektördür. BANKA KREDİ_{it} değişkeni kamu bankaları (KAMU) veya özel bankalarca (ÖZEL) i ilinde t yılında verilen kişi başına reel kredi miktarını göstermektedir.⁶ Özel banka kredilerinin büyümeyi olumlu etkilemesi beklenmektedir. Eğer gelişme tezi doğruysa, kamu banka kredilerinin yerel kalkınmayı pozitif etkilemesi, siyasallaşma tezi doğruysa, bu kredilerin istatistiksel yönden anlamlı etkisinin olmaması beklenmektedir.

KONTROL, il bazında kişi başına düşen GSYİH büyüme oranını etkileyecek diğer değişkenlerden oluşan vektörü gösterir. Bu değişkenler i

⁵ En küçük kareler (OLS-Ordinary Least Squares) yöntemi ile yapılan regresyon analizi, ölçüm hatası (*measurement error*), ters nedensellik (*reverse causality*) ve ihmal edilen değişkenler (*omitted variables bias*) gibi çeşitli nedenlerle kredilerin büyüme üzerindeki etkisini yanlış hesaplayabilir. Literatürde, OLS'ye alternatif yöntemler sunulmaktadır. Bunlardan birisi, ölçüm hatalarına neden olacak endojen değişkeni izole edecek bir araç değişken (*instrumental variable, IV*) kullanmaktır. Literatürdeki çalışmalarda belirtildiği gibi, bölge bazında araç değişkenler bulmak kolay değildir (Aghion ve Durlauf, 2007; Durlauf, Johnson ve Temple, 2004). Diğer yöntem ise dinamik genelleştirilmiş momentler (*Dynamic Generalized Method of Moment (GMM)*) yöntemidir. Ancak, dinamik GMM sonuçlarının tutarlılığı, kullanılan araç değişkenin geçerliliğine bağlıdır. Tüm illerde ve kalkınmada öncelikli olan ve olmayan illerde ayrı ayrı yapılan Sargan testlerinin sonuçlarına göre, fazladan ayırt etme (*over-identification*) problemi çözülememiştir. Ayrıca Hausman test sonuçları da rastgele etkiler modeli yerine sabit etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olacağını göstermiştir. Bu nedenle, çalışmamızda sadece sabit etkiler modelinin sonuçları sunulmaktadır.

⁶ Finans-büyüme literatüründe Kredi/GSYİH oranı finansal gelişmişlik ölçütü olarak kullanılmaktadır. Ancak, bu çalışmada amacımız finansal gelişme yerine banka kredilerinin büyümeye olan etkisini ölçmek olduğundan, kişi başına kredi değişkeni kullanılmıştır.

ilinin başlangıç GSYİH'si (*GSYİH-1*), *i* ilindeki kişi başına düşen kamu yatırım harcamaları (*KAMU YATIRIM*), kentsel nüfus oranı (*KENTLEŞME*), beşeri sermaye göstergesi (*EĞİTİM*), fonksiyonel uzaklık (*FONKSİYONEL UZAKLIK*) ile mevcut makroekonomik durum göstergesidir (*KRİZ*).

Kamu yatırımları, bir ilde kişi başına düşen reel kamu yatırım harcamaları ile ölçülmüştür. Bu değişkenin büyümeye olumlu katkısının olması beklenmektedir. Benzer şekilde, kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı ile eğitim değişkeninin kişi başına düşen GSYİH büyüme oranını pozitif etkilemesi beklenmektedir. Kentleşme oranı, kentlerde yaşayan nüfusun toplam il nüfusuna oranı olarak ölçülmüştür. Türkiye'de ilköğretim zorunlu olduğundan, il bazında beşeri sermaye ya da eğitim göstergesi olarak lise öğretmeni başına düşen lise öğrenci sayısı kullanılmıştır. Öğretmen başına öğrenci sayısının azalması, beşeri sermayenin ya da eğitim kalitesinin iyileşmesi olarak düşünüldüğünden bu iyileşmenin büyümeyi olumlu etkilemesi beklenmektedir. Ülke ekonomisinin yerel ekonomiye etkileri için, kriz dönemlerini gösteren bir kukla değişken kullanılmıştır. Kriz dönemlerinde il bazında büyüme oranının azalacağı tahmin edilmektedir. İncelenilen dönem içinde, Türkiye 1994 yılında kısa, 1999-2001 döneminde ise uzun süreli ekonomik dalgalanma yaşamıştır. 1994 yılında kişi başına reel GSYİH yüzde 4,7 oranında gerilemiştir. 1999-2001 yıllarındaki bankacılık ve likidite krizi sırasında, kişi başına GSYİH büyüme oranında önemli değişiklikler olmuştur: 1999 yılında yüzde 3,37 düşüş, 2000 yılında yüzde 6,77 artış, 2001 yılında ise yüzde 5,67 gerileme yaşanmıştır. 1999-2001 krizi sonrası bir kamu bankası konsolide edilmiş ve 17 özel banka kapanmıştır. *KRİZ* kukla değişkeni, 1994, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında 1 değeri, diğer yıllarda ise 0 değeri verilerek oluşturulmuştur.

Bu çalışmada kamu ve özel banka kredilerinin büyümeye olan katkılarının yanında, bankacılık sektörünün örgütsel yapılaşmasında görülen bölgesel yoğunlaşmanın etkileri de analiz edilecektir. Aksine bir yasa olmamasına rağmen Türkiye'de birçok ülkeden farklı olarak bölgesel bankalar bulunmamaktadır. Bütün özel bankaların merkezleri İstanbul'da, bütün kamu bankalarının merkezleri ise Ankara'dadır. Böyle bir yapılaşmada, merkezden uzaktaki örneğin Hakkari'deki bir yatırımcı projesi için kredi talep ettiğinde, karar İstanbul veya Ankara'daki merkezlerden belirleneceğinden, uzaktaki bir projenin karlılığının değerlendirilmesi zor olabilecektir (bakınız Berger and Udell, 2002; Özyıldırım ve Önder, 2008; Jimenez, Salas-Fumas ve Saurina, 2009). İllerin finansal merkezlerden uzak olmasının, bölgeye ekonomik olarak katkıda bulunabilecek projelerin kabul edilme olasılığını azaltabileceği ve bunun sonucunda bölgesel büyümeyi olumsuz etkileyeceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, fiziksel olarak genel merkezden uzak olmasına rağmen, çok sayıda şube bulunduran iller bankacılık merkezine fonksiyonel olarak uzak olmayabilir. Bu nedenle çalışmada, fiziksel uzaklık yerine, bankaların örgütsel yapılaşmasını da gözönüne alan fonksiyonel uzaklığın büyüme üzerinde etkisi olup olmadığı

da incelenmiştir. Fonksiyonel uzaklık, Alessandrini, Presbitero ve Zazzaro'nun (2006) tanımı kullanılarak aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

$$FONKSIYONEL \ UZAKLIK_{it} = \frac{[B_{Kit} \ln(1 + km_{i,Ank})] + [B_{Öit} \ln(1 + km_{i,Ist})]}{B_{Kit} + B_{Öit}}$$

B_{Kit} ve $B_{Öit}$ değişkenleri i ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel bankaların şube sayısını göstermektedir. $km_{i,Ank}$ ve $km_{i,Ist}$ değişkenleri ise i şehrinin sırasıyla Ankara ve İstanbul'dan kilometre cinsinden uzaklıklarıdır.

Ülkemizde planlı kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak, iller gelişme düzeylerine bağlı olarak, kalkınmada öncelikli olan ve kalkınmada öncelikli olmayan iller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kalkınmada öncelikli illerin listesi 1968'den beri her yıl Bakanlar Kurulu tarafından yayınlanmakta ve kamu yatırım programlarının izlenmesinde kullanılmaktadır. Başlangıçta 23 ilimiz kalkınmada öncelikli statüsünde iken, 1998 yılından itibaren bu sayı 50'ye yükselmiştir. Bu sınıflandırmadaki amaç kalkınmada öncelikli olan illerin büyüme oranlarını diğer illere göre daha fazla artıracak tedbirlerle, iller arasındaki eşitsizliği azaltmaktır. Hükümet doğrudan kamu yatırımları yaparak ya da özel şirketlerin yatırım yapmalarını teşvik eden sübvansiyonlar vererek, bu illerin gelişimi için doğrudan veya dolaylı olarak destek sağlamaktadır. Kamu ve özel bankaların verdiği kredilerin bu iki gruptaki illerde etkisinin farklı olup olmadığını test etmek için, sabit etkiler modeli bu iki grup için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Kalkınmada öncelikli olan ve olmayan il gruplarına ek olarak, iller sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine (SEGE) göre beş sınıfa ayrılmış, kamu ve özel banka kredilerinin büyümeye olan etkileri beş gruptaki iller için de incelenmiştir. SEGE1 grubu en gelişmiş altı ili kapsamaktadır. Bunun yanında en fakir illeri içeren SEGE5 grubunda 17 il vardır. Ek-1'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine ve kalkınmada öncelikli olup olmadıklarına göre sınıflandırılmaları gösterilmektedir. Kamu banka kredilerinin gelişmekte olan illerde (kalkınmada öncelikli olan iller ile SEGE4 ve SEGE5 grubundaki iller) büyümeyi olumlu etkilemesi beklenirken, özel banka kredilerinin büyümeye olan etkilerinin il grupları arasında farklı olmadıkları tahmin edilmektedir.

4.2. Veriler

İllerin bazı ekonomik ve sosyal göstergeleri ile kamu ve özel bankaların il bazında açtıkları krediler, 1992 ve 2006 yılları arasında, yıllık bazda toplanarak, panel veri seti oluşturulmuştur. Bu çalışmada incelenen dönemin başında, yani 1992 yılında Türkiye'de 67 il bulunurken, dönem içinde 14 yeni il, mevcut illerin ilçelerinden oluşturulmuş ve incelenilen dönem sonunda il sayısı 81'e ulaşmıştır. Mevcut illerden yeni iller oluşturulduğundan, yeni illerin oluşturulduğu yıllarda mevcut illerin

GSYİH'lerinde suni düşüşler görüldüğünden, bölünen iller, sadece bölündükleri yıllarda örneklemeden çıkarılmıştır.

Bankacılık faaliyetleri hakkındaki tüm veriler Türkiye Bankalar Birliği'nden elde edilmiştir. Diğer değişkenler Türkiye İstatistik Kurumu ve Maliye Bakanlığı'ndan alınmıştır. Tablo 3 banka kredilerinin ve modelde kullanılan değişkenlerin ortalama değerlerini, hem bütün iller, hem de kalkınmada öncelikli olan ve olmayan iller için göstermektedir. Bu değişkenlerin tanımları ve açıklayıcı istatistikleri Ek 2'de sunulmuştur.

Tablo 3
İllerin Bazı Özelliklerinin 1992-2006 Yılları Arasında Ortalama Değerleri

	Bütün İller	Kalkınmada Öncelikli Olan	Kalkınmada Öncelikli Olmayan
<i>Reel Büyüme Değişkenleri</i>			
Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)	3,55%	3,20%	4,08%
Kişi Başına Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)	3,12%	3,26%	2,91%
Reel GSYİH (milyon TL)	5.287	1.959	10.410
Kişi Başına Reel GSYİH (TL)	5.246	4.089	7.027
<i>Bankacılık Değişkenleri</i>			
Kişi Başına Banka Kredileri (TL)	612.79	340.41	1.032.07
Kişi Başına Kamu Banka Kredileri (TL)	244.07	205.30	303.75
Kişi Başına Özel Banka Kredileri (TL)	368.72	135.10	728.34
Toplam Banka Kredileri (bin TL)	1.401	166	3.303
Toplam Kamu Banka Kredileri (bin TL)	284	94	578
Toplam Özel Banka Kredileri (bin TL)	1.116	72	2.725
<i>Diğer Değişkenler</i>			
Kişi Başına Kamu Yatırımları (TL)	83,19	76,35	93,71
Kentleşme Oranı (%)	55,29%	51,66%	60,89%
Lise Öğretmeni başına Öğrenci Sayısı	17,06	17,54	16,31
Nüfus (bin)	834	496	1.354
Nüfus Artış Oranı (%)	0,40%	-0,11%	1,19%
Fonksiyonel Uzaklık	6,25	6,53	5,82
Toplam Şube Sayısı	84,1	30,3	166,9
Kamu Bankalarının Şube Sayısı	35,6	61,0	19,0
Özel Bankaların Şube Sayısı	45,7	99,0	11,0
Gözlem Sayısı	1130	685	445

Notlar: Bütün parasal değerler 2006 Aralık ayı sonu itibariyledir.

Kaynaklar: Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Maliye Bakanlığı.

İncelenen dönemde, il bazında reel GSYİH'nin yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 3,55'dir. Türkiye'deki nüfus artış hızı yüzde 0,40 olduğundan, kişi başına düşen GSYİH'nin yıllık büyüme oranı %3,12'dir. Kalkınmada

öncelikli olmayan illerdeki büyüme oranı kalkınmada öncelikli olanlara göre daha yüksek olmasına rağmen (yüzde 4,08 ve yüzde 3,20), kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı kalkınmada öncelikli olmayan illerde daha düşüktür (yüzde 3,26 ve yüzde 2,91). Bu durum gelişmiş illere yapılan göç ile açıklanabilir.⁷

Kalkınmada öncelikli olan ve olmayan iller reel GSYİH düzeyleri açısından da farklılık göstermektedir. Ortalama kişi başına reel GSYİH, kalkınmada öncelikli olmayan illerde kalkınmada öncelikli olanların yaklaşık iki katıdır (7.027 TL⁸ ve 4.089 TL). Kalkınmada öncelikli olmayan illerin ortalama reel GSYİH seviyesi, kalkınmada öncelikli illerin seviyesinden yaklaşık altı kat daha yüksektir (10.410 milyon TL ile 1.959 milyon TL).

Kişi başına düşen kamu ve özel banka kredileri karşılaştırıldığında, il bazında özel banka kredilerinin kamu bankası kredilerine oranla daha fazla olduğunu görülmektedir (Tablo 3). Ortalama olarak, kişi başına özel banka kredileri il bazında 368,7 TL iken, kamu banka kredileri 244,1 TL'dir. Reel kredi miktarları, reel GSYİH düzeyi karşılaştırıldığında banka kredilerin oldukça düşük oldukları göze çarpmaktadır.

Kalkınmada öncelikli olan ve olmayan iller banka kredileri bazında karşılaştırıldığında önemli farklılıklar görülmektedir. Kalkınmada öncelikli olmayan illerde verilen banka kredileri kalkınmada öncelikli olan illerde verilen kredilerinin üç katıdır. Kişi başına verilen özel banka kredileri karşılaştırıldığında bu fark 5,4 katına çıkmakta, kamu banka kredileri karşılaştırıldığında ise fark azalmaktadır. Ortalama olarak, kalkınmada öncelikli olmayan illerde özel bankalar tarafından verilen krediler kişi başına 728,3 TL iken, kalkınmada öncelikli olan illerde 135,1 TL'dir. Diğer taraftan, kişi başına düşen kamu banka kredileri kalkınmada öncelikli olmayan illerde ortalama 303,8 TL iken, kalkınmada öncelikli olan illerde 205,3 TL'dir. Toplam banka kredileri karşılaştırıldığında, kişi başına reel banka kredisi kalkınmada öncelikli olmayan illerde kalkınmada öncelikli olan illerdekinin üç katı kadar fazladır. Kalkınmada öncelikli olanlarda 340,4 TL iken, kalkınmada öncelikli olmayan illerde kişi başına 1.032,1 TL reel kredi verilmiştir.

İncelenen dönemde kişi başına reel kamu yatırımları ortalama olarak 83,2 TL'dir. Kişi başına düşen reel kamu yatırımları kalkınmada öncelikli olmayan illerde ortalama 93,7 TL iken, kalkınmada öncelikli olan illerde 76,4 TL'dir. Kalkınmada öncelikli olmayan illere olan göç nedeniyle, bu illere yapılan kamu yatırımları da artmaktadır.

⁷ Göç istatistiklerine göre, göç eden nüfusun yaklaşık yüzde 70'i kalkınmada öncelikli olmayan illere göç etmektedirler. Göç nedeniyle, yıllık nüfus artış oranı kalkınmada öncelikli illerde ortalama eksi yüzde 0,11 iken, kalkınmada öncelikli olmayan illerde bu oran yüzde 1,19'dir.

⁸ Bütün parasal değerler 2006 fiyatları cinsinden belirtilmiştir.

Ülkemizde, nüfusun yaklaşık olarak yarısında fazlası, kentlerde yaşamaktadır. Bu çalışmada incelediğimiz 1992-2006 yılları arasında illerdeki ortalama kentleşme oranı yüzde 55,29'dur. Tahmin edilebileceği gibi, kalkınmada öncelikli olmayan illerde kentleşme oranı, kalkınmada öncelikli illere göre daha yüksektir. 2006 yılında kentleşme oranı kalkınmada öncelikli illerde ortalama yüzde 51,7 iken kalkınmada öncelikli olmayan illerde yüzde 60,9'dur. Eğitim değişkeni karşılaştırıldığında, kalkınmada öncelikli olan illerde, kalkınmada öncelikli olmayan illere göre, her bir lise öğretmeni başına bir lise öğrencisi daha fazla düşmektedir (17,5 öğrenciye karşılık 16,3 öğrenci).

Kalkınmada öncelikli olmayan iller, bankaların genel merkezlerine daha yakındır. Fiziksel olarak uzak olmakla birlikte, kalkınmada öncelikli olan illerdeki banka şube sayıları da oldukça azdır. Örneğin, kalkınmada öncelikli olmayan illerdeki şube sayısı ortama 167 iken, bu sayı kalkınmada öncelikli olan illerde 30 şubeye düşmektedir.

Tablo 4
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre Sınıflandırılan İllerin Özelliklerinin 1992-2006 Yılları Arasında Ortalama Değerleri

	SEGE1	SEGE2	SEGE3	SEGE4	SEGE5
<i>Reel Gelir Değişkenleri</i>					
Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)	4,20%	4,26%	3,43%	3,37%	3,24%
Kişi Başına Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)	2,21%	2,76%	3,23%	3,85%	2,70%
Reel GSYİH (milyon TL)	31.457	7.056	3.404	2.312	896
Kişi Başına Reel GSYİH (TL)	9.419	6.945	5.958	4.040	2.658
<i>Bankacılık Değişkenleri</i>					
Kişi Başına Banka Kredileri (TL)	2.597,01	833,11	459,84	465,27	153,60
Kişi Başına Kamu Banka Kredileri (TL)	524,30	246,88	225,71	308,17	95,84
Kişi Başına Özel Banka Kredileri (TL)	2.072,71	586,23	234,15	157,10	57,76
Banka Kredileri (bin TL)	14.331	976	291	243	46
Kamu Banka Kredileri (bin TL)	2.101	295	120	156	26
Özel Banka Kredileri (bin TL)	12.231	681	171	87	20
<i>Diğer Değişkenler</i>					
Kişi Başına Kamu Yatırımları (TL)	207,45	64,09	75,22	79,38	66,83
Kentleşme Oranı (%)	80,19%	56,85%	55,43%	51,11%	49,30%
Lise Öğretmeni başına Öğrenci Sayısı	17,07	15,95	15,85	16,16	20,93
Nüfus (bin)	3.425	1.036	609	617	361
Nüfus Artış Oranı (%)	2,04%	1,47%	0,24%	-0,47%	0,38%
Fonksiyonel Uzaklık	4,65	6,28	6,11	6,32	7,01
Toplam Şube Sayısı	535,3	105,8	48,6	36,6	15,4
Kamu Bankalarının Şube Sayısı	161,5	45,7	25,5	22,5	10,8
Özel Bankaların Şube Sayısı	345,9	57,1	20,5	12,6	4,0
Gözlem Sayısı	87	149	406	259	229
İl Sayısı	6	10	29	19	17

Notlar: Bütün parasal değerler 2006 Aralık ayı sonu itibariyledir.

Kaynaklar: Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Maliye Bakanlığı.

Tablo 4 araştırmada kullanılan il bazındaki değişkenlerin ortalama değerlerini sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE) gruplarına göre göstermektedir. Bütün göstergelerde en gelişmiş (SEGE1) ve en gelişmemiş iller (SEGE5) arasında çok belirgin farklılıklar vardır. En gelişmiş altı ili kapsayan SEGE1’de reel GSYİH daha hızla büyümesine rağmen göçün etkisi ile kişi başına büyüme oranı diğer illere göre daha azdır. Bankacılık faaliyetleri ve kamu yatırımları ile ilgili farklılıklar da belirgindir. Kişi başına kamu yatırımları SEGE1’deki illerde diğerlerine göre üç kattan daha fazladır. Bu durum Ankara ve İstanbul’a yapılan kamu harcamalarından kaynaklanmaktadır. Şube sayılarına bakıldığında SEGE5 grubundaki 17 ilde ortalama 15 şube vardır ve bunların ancak 4’ü özel bankalarıdır. Kişi başına verilen banka kredi göstergelerinde de benzer farklılıklar vardır. SEGE4 grubunda kamu bankaları daha fazla kredi kullanırken, özellikle SEGE1 ve SEGE2 gruplarında özel bankalar açık ara önde bu faaliyetlerini sürdürmektedirler.

5. Ampirik bulgular

Sabit etkiler modeli sonuçları Tablo 5’de (Panel A) sunulmaktadır. Kamu yatırımları, kentleşme, eğitim, başlangıçtaki gelir seviyesi, kriz dönemleri gibi il bazında büyümeyi etkileyecek değişkenler kontrol edildiğinde, kamu veya özel bankalarca verilen kredilerle il bazında kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. İncelediğimiz dönemdeki ortalama büyüme oranı yüzde 3,12 seviyesindedir. Bu seviyede kamu veya özel bankalarca verilen ortalama kredilerin yüzde 1 artması durumunda, il bazında büyüme hızının benzer şekilde yüzde 0,022⁹ artacağı tahmin edilebilir (bakınız Panel B). Bütün iller kullanılarak elde edilen bu sonuç, Türkiye’de devletin bankacılık sektöründeki varlığının gelişme tezi ile açıklanabileceğini göstermektedir.

Ancak büyüme oranları kalkınmada öncelikli olan ve olmayan il grupları için incelendiğinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Kalkınmada öncelikli olan illerin büyüme oranları ile özel banka kredileri arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmasına rağmen kamu bankalarınınca verilen krediler ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bulunan katsayıları, bu gruptaki illerin ortalama büyüme oranlarında değerlendirdiğimizde, kişi başına düşen ortalama özel banka kredilerindeki yüzde 1’lik artış, kalkınmada öncelikli illerin büyümesini yüzde 0.212 artıracığı sonucunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, il bazında özel banka kredilerindeki yüzde 1’lik artışın, kalkınmada öncelikli illerde büyüme oranını yüzde 3,41’den yüzde 3,62’ye yükselteceği tahmin edilebilir.

⁹ Bulunan katsayıların ekonomik önemini incelemek için, verilen kredi miktarındaki yüzde 1 artışın etkisi, kamu ve özel banka kredilerindeki katsayıların ortalama kişi başına verilen kamu ya da özel banka kredileriyle çarpılıp, ortalama büyüme oranına bölünmesi ile hesaplanmıştır.

Tablo 5
Bütün İller ile Kalkınmada Öncelikli Olan ve Kalkınmada Öncelikli Olmayan İller için Sabit Etkiler Model Sonuçları

	Bütün İller		Kalkınmada Öncelikli Olan İller		Kalkınmada Öncelikli Olmayan İller	
Panel A						
<i>KAMU</i>	0,029 *		0,017		0,048 **	
	(0,015)		(0,012)		(0,019)	
<i>ÖZEL</i>		0,019 **		0,095 ***		0,018 ***
		(0,008)		(0,013)		(0,006)
<i>KAMU YATIRIMLARI</i>	0,130 ***	0,127 ***	0,249 ***	0,230 ***	0,072	0,041
	(0,044)	(0,045)	(0,055)	(0,063)	(0,046)	(0,032)
<i>KENTLEŞME</i>	0,734 ***	0,727 ***	0,751 ***	0,707 ***	0,741 ***	0,710 ***
	(0,100)	(0,106)	(0,105)	(0,095)	(0,161)	(0,167)
<i>EĞİTİM</i>	0,016	0,010	0,016	0,018 *	-0,010	-0,026
	(0,010)	(0,011)	(0,011)	(0,010)	(0,019)	(0,020)
<i>FONKSİYONEL UZAKLIK</i>						
	0,073 *	0,072	0,366 ***	0,309 ***	0,041 **	0,034
	(0,039)	(0,059)	(0,093)	(0,100)	(0,020)	(0,034)
<i>KRİZ</i>	-0,091 ***	-0,089 ***	-0,082 ***	-0,075 ***	-0,090 ***	-0,088 ***
	(0,004)	(0,004)	(0,006)	(0,005)	(0,005)	(0,005)
<i>GSYİH_t</i>	-0,220 ***	-0,221 ***	-0,212 ***	-0,268 ***	-0,270 ***	-0,264 ***
	(0,034)	(0,032)	(0,031)	(0,032)	(0,063)	(0,059)
<i>Sabit</i>	2,131 ***	2,185 ***	0,021	1,188	3,138 ***	3,185 ***
	(0,436)	(0,478)	(0,744)	(0,787)	(0,701)	(0,684)
<i>Uyarlanmış R²</i>	0,417	0,416	0,424	0,429	0,488	0,488
<i>Gözlem Sayısı</i>	1130	1130	685	685	445	445
<i>İl Sayısı (Sabit etkiler)</i>	80	80	49	49	30	30
<i>Testing H₀ χ²</i>	4,72		14,240		0,530	
<i>(p-value)</i>	(0,030)		(0,000)		(0,465)	
Panel B – Ortalama Banka Kredilerindeki veya Kamu Yatırımlarındaki %1 Artışın Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranına Etkisi						
<i>Krediler (%)</i>	0,022	0,022	0,016	0,212	0,034	0,008
<i>Kamu Yatırımları (%)</i>	0,035	0,034	0,072	0,066	0,019	0,011

Notlar: Parantez içindeki değerler Newey-West metodu ile değişen varyans ve otokorelasyonu düzeltilmiş standart sapmaları göstermektedir. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Üç modelde de kamu ve özel banka kredi katsayıları yüzde 1 seviyesinde istatistiksel olarak birbirinden farklı bulunmuştur.

Panel B’de gösterilen sayılar, *KAMU* ve *ÖZEL* değişkenlerinde bulunan katsayılarının kişi başına düşen kredi miktarları ile çarpılıp, kişi başına düşen ortalama reel GSYİH büyüme oranına bölünmesi ile bulunmuştur. Bu paneldeki her bir değer, kişi başına düşen kredilerin ortalama değerlerinden yüzde 1’lik artışın büyümeyle olan etkisini göstermektedir.

Kamu bankalarının kalkınmada öncelikli illerde bulduğumuz istatistiksel olarak anlamlı olmayan etkisi, incelediğimiz dönemde (1992-2006) yüzde 40 oranında verdikleri tarımsal kredilerle açıklanabilir. Bu kredilerin daha az getirili olmaları ve batma risklerinin diğer kredilere göre daha fazla olması nedeniyle, olumlu etkileri büyümeyle istatistiksel olarak anlamlı etkilememiş olabilir. Benzer sonuçları 1985-1999 yılları arasında Hindistan için yaptığı çalışmasında Cole (2009)’de göstermiştir. Bu sonuçlar kalkınmada öncelikli illerde kamu banka kredilerinin gelişme tezini

desteklemediğini göstermektedir. Ayrıca verilen kredilerin, verildikleri il yerine başka illerde kullanılmaları ya da yatırıma dönüştürülmeleri de istatistiksel olarak anlamsız sonuçların çıkmasına neden olabilir.

Diğer taraftan, kamu ve özel bankalarca verilen kredilerin kalkınmada öncelikli olmayan illerin kişi başına GSYİH büyümesini doğru oranda ve istatistiksel olarak anlamlı etkilediği bulunmuştur. Özel bankalarca verilen kredilerin etkisi yüzde 1 istatistiksel olarak anlamlı iken kamu bankalarınca verilen kredilerin etkisi yüzde 5 anlamlı bulunmuştur. Kalkınmada öncelikli olmayan illerde kişi başına özel bankalarca verilen ortalama kredi miktarının yüzde 1'lik artışı, bu illerin büyümesini yüzde 0.008, kamu bankalarınca verilen ortalama kredi miktarlarının yüzde 1'lik artışı ise o illerin büyümesini yüzde 0,034 arttırabileceğini göstermektedir. Kalkınmada öncelikli olmayan illerde özel bankalarca kullanılan kredilerin (kişi başına ortalama 728,34 TL) kamu bankalarınca verilen kredilerden (kişi başına ortalama 303,75 TL) iki kattan daha fazla olması nedeniyle ekonomik etkilerinin de daha büyük olması beklenen bir sonuçtur.

Kontrol değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkileri beklenildiği gibi bulunmuştur. Kamu yatırımları ve kentleşme tüm illerde büyüme oranları ile pozitif ilişkilidir. Ekonomik anlamlılık açısından bakıldığında, kamu yatırımlarının yerel büyümeye olan etkisi kamu banka kredilerinin etkisinden daha fazladır: Bulunan 0,13 katsayısı, illerdeki ortalama kamu yatırımlarının yüzde 1 artması durumunda il seviyesindeki ortalama büyüme oranının yüzde 0.035 artacağını göstermektedir. Kamu yatırımlarının büyüme üzerindeki olumlu etkisi kalkınmada öncelikli olan illerde anlamlı bulunmuştur. Sonuçlara göre, bu illerdeki kamu yatırımlarının yüzde 1 artması durumunda ise, ortalama büyüme oranının %3,16'dan %3,98'e yükselmesi tahmin edilebilir. Kalkınmada öncelikli olmayan illerde ise kamu yatırımlarının etkisi kamu banka kredilerinin etkisinden istatistiksel olarak farklı bulunmamıştır. Kalkınmada öncelikli olan ve olmayan illerdeki fark bu illerimize yapılan kamu yatırımlarının farklılığı ile açıklanabilir. Gelişmiş olan illerde devletin sağlık, eğitim gibi hemen etkisini göremeyeceğimiz alanlara yatırım yaptığı, az gelişmiş illerde kanalizasyon, alt yapı gibi yöredeki gelir seviyesini daha çabuk etkileyecek yatırımlar yaptığı düşünülebilir. Benzer sonuçları Rodriguez-Oreggia ve Rodriguez-Pose (2004) Meksika'nın gelişmiş bölgelerinde de gözlemlemiştir.

1992-2006 yılları arasında, yaşanan krizlerin sonucunda kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranında önemli kayıpların olduğu görülmektedir. Çalıştığımız dönemde finansal merkezlerden uzak illerde istatistiksel olarak anlamlı oranda büyüme sonuçları bulunmuştur. Fonksiyonel uzaklığın artması bir ilin Ankara veya İstanbul'dan yani banka merkezlerinden uzak olmasına rağmen şube yoğunluğunun artması diye de anlaşılabilir. Bankaların bir ilde şubeleşmesi o ilde bankacılık faaliyetlerinin arttığının göstergesidir. Bu durumun büyümeyi pozitif etkilediği gözlenmektedir. Bütün illeri kapsayan sonuçlara paralel olarak, büyüme ile

kentleşme arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki hem kalkınmada öncelikli olan, hem de kalkınmada öncelikli olmayan illerde bulunmuştur.

Kalkınmada öncelikli illerde eğitim değişkeni olarak kullanılan lise öğretmeni başına düşen lise öğrencisi sayısı ile kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ülkemizde liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı azdır. Tablo 3'te belirtildiği gibi bu sayı 20'nin altındadır. Liseye giden öğrenci sayısının artması, beşeri sermayeyi artıracığından bölge illerin büyümesine de olumlu etkisi olacağı düşünülebilir. Buna karşın, gelişmiş olan illerde eğitim değişkeni ile büyüme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum, liseye giden öğrenci sayısının azalması ve bu öğrencilerin lise yerine çalışma hayatına atılmaları sonucu artan işgücünün illerin büyümesine olumlu katkıda bulunması ile açıklanabilir. Son olarak, kalkınmada öncelikli olan illerde, fonksiyonel uzaklık arttıkça, büyüme oranlarının arttığı ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu bulunmuştur. Böylece bankaların gelişmemiş bölgelerde şubeleşme faaliyetlerini arttırmalarının büyüme pozitif ve anlamlı etkilediği gözlemlenmiştir.

Sabit etkiler modelinin SEGE seviyesine göre sınıflandırılmış verileriyle yapılan regresyon sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir. Sonuçlar Tablo 5'de özetlenen bütün iller ve kalkınmada öncelikli olan ve olmayan illerle bulunan sonuçlara benzerlik göstermekle beraber gelişmişlik düzeylerine göre daha homojen küçük il gruplarından oluşan SEGE gruplarında kamu bankalarının etkilerinin daha sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 6, Panel A'da görüleceği gibi kamu banka kredilerinin il bazında büyümeye pozitif etkileri olmasına rağmen sadece SEGE3 grubundaki illerin büyümesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.¹⁰ Özellikle gelişmiş bölgelerde kamu banka kredileri ile büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamış olması, bu bankaların varlığının açıklanmasında gelişme tezi yerine siyasallaşma görüşünü destekler görülmektedir. Bununla beraber özellikle SEGE2 grubundaki illere kamu bankalarınca verilen kredilerin yüzde 50 oranında tarımsal krediler olduğu gözönüne alındığında, kamu bankalarının amaçlarına uygun davranmakla birlikte il bazında büyümeye katkılarının istatistiksel olarak yeterli olmaması bu bankaların sürdürülebilirlikleri üzerinde de şüpheler yaratmaktadır. Özel banka kredileri ise, SEGE1 hariç bütün az gelişmiş illerde büyümeye pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olarak etkilemektedir. Tablo 6, Panel B'deki sonuçlara göre, bütün gruplarda kişi başına özel bankalarca verilen ortalama kredi miktarının yüzde 1'lik artışının, bu illerin büyümesini yüzde 0.05-0.123 arasında arttırabileceği görülmektedir.

¹⁰ Verilen kamu ve özel banka kredilerinin illerin büyümesine olan etkisinin SEGE gruplarına göre aynı olup olmadığı incelenmiş ve F-test sonuçlarına bakılarak, parametrelerin aynı olduğu hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre Sınıflandırılan İİ Grupları için Sabit Etkiler Modeli Sonuçları.

Panel A	SEGE1	SEGE2	SEGE3	SEGE4	SEGE5
KAMU	0,027 (0,029)	0,027 (0,025)	0,072 (0,023)	0,006 (0,008)	0,099 (0,080)
ÖZEL		0,008 (0,007)	0,058 (0,016)	0,066 (0,025)	0,081 (0,022)
KAMU YATIRIMLARI	0,015 (0,024)	-0,009 (0,141)	0,246 (0,104)	0,336 (0,093)	0,317 (0,079)
KENTLEŞME	1,387 (0,312)	0,529 (0,191)	0,824 (0,137)	0,747 (0,141)	0,667 (0,174)
EĞİTİM	0,024 (0,028)	0,001 (0,035)	-0,023 (0,143)	0,041 (0,171)	0,017 (0,143)
FONKSİYONEL UZAKLIK	0,043 (0,024)	-0,100 (0,018)	0,240 (0,020)	0,256 (0,019)	-0,072 (0,016)
KRİZ	-0,074 (0,011)	-0,088 (0,008)	-0,092 (0,149)	-0,085 (0,106)	-0,080 (0,379)
GSYİH _t	-0,397 (0,088)	-0,208 (0,066)	-0,317 (0,007)	-0,169 (0,009)	-0,218 (0,016)
Sabit	4,976 (1,125)	5,436 (1,399)	2,721 (0,673)	2,868 (0,686)	5,309 (2,877)
Uyarlanmış R ²	0,504	0,505	0,494	0,500	0,468
Gözlem Sayısı	87	143	406	406	259
İİ Sayısı (Sabit etkiler)	6	10	29	19	17
Testing H ₀ :χ ²	0,38	0,45	2,81	13,09	0,21
(p-value)	(0,534)	(0,501)	(0,094)	(0,000)	(0,648)
Panel B – Ortalama Banka Kredilerindeki veya Kamu Yatırımlarındaki %1 Artışın Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranına Etkisi					
Krediler (%)	0,065	0,077	0,123	0,048	0,033
Kamu Yatırımları (%)	0,014	-0,008	0,026	0,047	0,065

Notlar: Parantez içindeki değerler Newey-West metodu ile değişen varyans ve otokorelasyonu düzeltilmiş standart sapmaları göstermektedir. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Bütün SEGE il gruplarında kamu ve özel banka kredi katsayıları yüzde I seviyesinde istatistiksel olarak birbirinden farklı bulunmuştur.

Panel B de gösterilen sayılar, KAMU ve ÖZEL değişkenlerinde bulunan katsayılarının kişi başına düşen kredi miktarları ile çarpılıp, kişi başına düşen ortalama reel GSYİH büyüme oranına bölünmesi ile bulunmuştur. Bu paneledeki her bir değer, kişi başına düşen kredilerin ortalama değerlerinden yüzde 1'lik artışın büyüme oranına etkisini göstermektedir.

Kamu yatırımlarının büyüme üzerindeki olumlu etkileri bütün SEGE gruplarında görülmektedir. Özellikle az gelişmiş SEGE3 ve SEGE4 gruplarında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ekonomik anlamlılık bakımından da devletin direk yatırım yoluyla büyüme hızını arttırdığı gözlenmektedir. Kentleşmenin pozitif etkisi bütün il gruplarında anlamlı bulunmasına rağmen, eğitim değişkeni sadece dördüncü derecede gelişmiş il grubunda (SEGE4) anlamlı ve pozitifdir. Daha önceki sonuçlara benzer şekilde fonksiyonel uzaklık artınca, büyüme SEGE1, SEGE3 ve SEGE4’de anlamlı olarak artmaktadır. Fakat ikinci derecede gelişmiş illerin olduğu grupta (SEGE2) ise fonksiyonel uzaklık artmasının büyümeye etkisi ters yönde olmuştur. Diğer bir deyişle, bu gruptaki iller finansal merkezlerden uzaklaştıkça, kişi başına düşen reel gelirin artış hızı azalmaktadır. Krizin tahmin edildiği gibi, bütün il gruplarında büyümeyi negatif etkilediği bulunmuştur.

6. Sonuç

Literatürdeki mevcut ampirik çalışmalar ülke bazında kamu bankalarının ekonomik büyümeye olan katkılarının istatistiksel olarak önemli olmadığını ve bu bankaların siyasi çıkarlar için kullanıldığını göstermiştir. Fakat bütün bu çalışmalar kamu bankalarının ulusal düzeydeki paylarını kullanarak ve bölgesel bazdaki etkilerini gözardı ederek, çeşitli büyüme hipotezlerine cevap aramışlardır. Bu çalışmada, 1992-2006 yılları arasında il bazında kamu ve özel bankalarca kişi başına verilen kredilerin kişi başına düşen reel GSYİH büyümesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analizler, değişik il grupları için tekrarlanarak yapılmış ve kamu ve özel bankaların en fakir bölgelerdeki rolü üzerine yoğunlaşmıştır.

Çalışmada kamu bankalarının verdikleri kredilerin, kalkınmada öncelikli ve daha az gelişmiş illerin ekonomik büyümesi üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Bunun aksine kamu harcamalarının az gelişmiş illerin büyümesi üzerinde olumlu ve anlamlı katkısı ve özel bankaların verdikleri krediler ile il bazında kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı arasında, istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki saptanması, kamu bankalarının varlıklarını tartışır hale getirebilir. Yine de bu bankaların özelleştirilmesi, bölgeler arası gelir eşitsizliğini gidermek için çözüm olarak görülmemelidir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde özelleştirme sonrası bankaların başarısız performansları kamu bankalarında olan sorunların çözümlerinin kolay olmayacağını göstermiştir (örneğin Clarke, Cull ve Shirley, 2005). Türkiye genelinde ve kalkınmada öncelikli olmayan illerde kamu bankalarının büyümeye katkıları da gözönüne alındığında az gelişmiş bölgelerde neden anlamlı etkileri olmadığı daha sonrası için araştırma konusu olabilecektir.

Ekler

Ek 1

Değişik İl Gruplarına Dahil Olan İller

Gruplar	İller
Kalkınmada Öncelikli Olan İller	Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak
Kalkınmada Öncelikli Olmayan İller	Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Denizli, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak, Tekirdağ, Yalova
SEGE1	Ankara, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli
SEGE2	Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, İçel, Kayseri, Kırklareli, Muğla, Tekirdağ
SEGE3	Afyon, Amasya, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Edirne, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Isparta, Karaman, Karabük, Kilis, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Rize, Sakarya, Samsun, Trabzon, Uşak, Yalova, Zonguldak
SEGE4	Aksaray, Artvin, Bartın, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Erzincan, Erzurum, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Ordu, Osmaniye, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat
SEGE5	Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van

Ek 2 Değişkenlerin Tanımları

DEĞİŞKENLER	Tanımı	Standart			
		Ortalama	Sapma	Minimum	Maksimum
KAMU	2006 fiyatları cinsinden, kişi başına düşen kamu bankalarının verilen krediler,	0,244	0,420	0,000	5,453
ÖZEL	2006 fiyatları cinsinden, kişi başına düşen özel bankalarca verilen krediler.	0,369	0,811	0,000	10,168
KAMU YATIRIMLARI	2006 fiyatları cinsinden, kişi başına düşen kamu yatırımları.	0,083	0,104	0,008	1,170
KENTLEŞME	Şehir nüfusunun toplam şehir nüfusuna oranı.	0,553	0,127	0,208	0,989
EĞİTİM	Lise öğretmeni başına düşen lise öğrencisi sayısının doğal logaritması.	17,058	5,077	4,584	51,000
FONKSİYONEL UZAKLIK	Şube sayıları ile ağırlıklandırılmış, ilin banka genel merkezlerine olan uzaklığı.	6,250	0,835	1,047	7,354
KRİZ	1994, 1999, 2000, 2001 yılları için 1, diğer yıllar için 0 değerini alan kukla değişken.	0,272	0,445	0,000	1,000

Kaynaklar

- ATJE, R., JOVANOVIĆ, B. (1993), Stock Markets and Development, *European Economic Review*, 37, 632-40.
- AGHION, P., DURLAUF, S. (2007), From Growth Theory to Policy Design. Commission on Growth and Development. Working Paper No.57.
- ALESSANDRINI, P., PRESBITERO, A., ZAZZARO, A. (2006), Banks, Distances and Financing Constraints for Firms. Università Politecnica delle Marche Economics, Working Paper No. 266.
- AMOS, O.M. Jr., WINGENDER, J.R. (1993), A Model of the Interaction between Regional Financial Markets and Regional Growth, *Regional Science and Urban Economics* 23, 85-110.
- BECK, T., LEVINE, R. (2000), Stock Markets, Banks and Growth: Panel Evidence, *Journal of Banking and Finance* 28, 423-444.
- BECK, T., DEMİRGÜÇ-KUNT, A., LEVINE, R. (2007), Finance, Inequality and the Poor: Cross-Country Evidence, *Journal of Economic Growth*, 12, 27-49.
- BENCIVENA, V.R., SMITH, B.D. (1991), Financial Intermediation and Endogenous Growth, *Review of Economic Studies* 58, 195-209.
- BERGER, A.N., HASAN, I., KLAPPER, L.F. (2004), Further Evidence on the Link between Finance and Growth: An International Analysis of Community Banking and Economic Performance, *Journal of Financial Services Research* 25, 169-202.

- BERGER, A.N., UDELL, G.F. (2002), Small Business Credit Availability and Relationship Lending: The Importance of Bank Organization Structure, *Economic Journal* 112, 32-53.
- CHENG, X., DEGRYSE, H. (2007), The Impact of Banks and Non-Bank Financial Institutions on Local Economic Growth in China, BOFIT Discussion Papers.
- CLARKE, G., CULL, R., SHIRLEY, M. (2005), Bank Privatization in Developing Countries: A Summary of Lessons and Findings, *Journal of Banking and Finance* 29, 1905-1930.
- COLE, S. (2009), Fixing Market Failures or Fixing Elections? Elections, Banks and Agricultural Lending in India, *American Economic Journal: Applied Economics* 1, 219-250.
- DEMİRGÜÇ-KUNT, A., MAKSIMOVIC, V. (1996), Stock Market Development and Financing Choices of Firms, *World Bank Economic Review* 10, 223-239.
- DOW, S.C. (1987), The Treatment of Money in Regional Economics, *Journal of Regional Science* 27, 13-24.
- DURLAUF, S.N., JOHNSON, P.A., (2004), TEMPLE, J.R.W. Growth Econometrics. University of Wisconsin-Madison, WP 2004-18.
- GREENWALD, B.C., LEVINSON, A. ve STIGLITZ, J.E. (1993), Capital Market Imperfections and Regional Economic Development, (editör) Giovannini, A. *Finance and Development: Issues and Experience*, sayfa 65-98, Cambridge University Press.
- GREENWOOD, J., JOVANOVIĆ, B. (1990), Financial Development, Growth and the Distribution of Income, *Journal of Political Economy* 98, 1076-1107.
- GUIO, L., SAPIENZA, P., ZINGALES, L. (2004), Does Local Financial Development Matter? *Quarterly Journal of Economics* 119, 929-959.
- HAO, C. (2003), Development of Financial Intermediation and Economic Growth: Chinese Experience, Working Paper.
- HARRIGAN, F.J., MCGREGOR, P.G. (1997), Interregional Arbitrage and the Supply of Loanable Funds: A Model of Intermediate Financial Capital Mobility, *Journal of Regional Science* 27, 357-367 .
- HUTCHINSON, R.W., MCKILLOP, D.G. (1990), Regional Sector Models: An Application to the Northern Ireland Financial Sector, *Regional Studies* 24, 421-431.
- IMAI, M. (2009), Political Determinants of Government Loans in Japan, *Journal of Law and Economics* 52, 41-70.
- JIMENEZ, G., SALAS-FUMAS, V., SAURINA, J. (2009), Organizational Distance and Use of Collateral for Business Loans, *Journal of Banking and Finance* 33, 234-243.
- KHWAJA, A., MIAN, A. (2005), Do Lenders Favor Politically Connected Firms? Rent Provision in an Emerging Financial Market, *Quarterly Journal of Economics* 120, 1371-1411.
- KING, R.G., LEVINE, R. (1993a), Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right, *Quarterly Journal of Economics* 108, 717-737.
- (1993b), Finance, Entrepreneurship and Growth - Theory and Evidence, *Journal of Monetary Economics* 32, 513-42 .
- KORNAI, J. (1979), Resource-Constrained versus Demand-Constrained Systems, *Econometrica* 47, 801-819.
- LA PORTA, R., LOPEZ-DE-SILANES, F., SHLEIFER, A. (2002), Government Ownership of Banks, *Journal of Finance* 57, 265-301.
- LEVINE, R. (1991), Stock Markets, Growth, and Tax Policy, *The Journal of Finance* 46, 1445-65.
- (2006), Government Owned Banks. Presented in the conference, "Public versus Private Ownership of Financial Institutions," in Frankfurt, Germany, November 17-18.
- LEVINE, R., LOAYZA, N., BECK, T. (2000), Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes, *Journal of Monetary Economics*, 46, 31-77.

- LEVINE, R., ZERVOS, S. (1998), Stock Markets, Banks and Economic Growth, *American Economic Review* 88, 537-558.
- LEVY YEYATI, E., MICCO, A., PANIZZA, U. (2004), Should the Government be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks, RES Working Papers No 1014.
- MOORE, C.L., HILL, J.M. (1982), Interregional Arbitrage and Supply of Loanable Funds, *Journal of Regional Science* 22, 499-512.
- MUNCHAU, W. (2006), Private versus Public Banks. The Academic Evidence. *Eurointelligence*. November 20.
- OECD (2007), *Factbook: Economic, Environmental and Social Statistics*. OECD Publishing. www.SourceOECD.org/factbook.
- ÖZYILDIRIM, S., ÖNDER, Z. (2008), Banking Activities and Local Growth: Does Distance Matter, *Regional Studies* 42, 229-244.
- RAJAN, R.G., ZINGALES, L. (1998), Financial Dependence and Growth, *American Economic Review* 88(3), 559-86 .
- ROBERTS, R.B. (1979), FISHKIND, H. The Role of Monetary Forces in Regional Economic Activity: An Econometric Simulation Analysis, *Journal of Regional Science* 19, 15-29.
- RODRIGUEZ-OREGGIA, E., RODRIGUEZ-POSE, A. (2004), The Regional Returns of Public Investment Policies in Mexico, *World Development* 32, 1545-1562.
- SAINT-PAUL, G. (1992), Technological Change, Financial Markets and Economic Development, *European Economic Review* 36, 763-81.
- SAPIENZA, P. (2004), The effects of government ownership on bank lending, *Journal of Financial Economics* 72, 357-384.
- SHLEIFER, A. (1994), VISHNY, R. Politicians and Firms, *Quarterly Journal of Economics* 109, 995-1025.
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ.(2008), *Bankalarımız 2007*. Yayın No. 255.

Extended Summary

The impact of bank credits on regional growth

Abstract

In this study, the effects of loans provided by state-owned and private banks on provincial growth are examined for the period 1992-2006. The fixed-effects model is used in the analysis. The other provincial characteristics, such as public investments, urbanization, human capital and its distance from financial centers, that might affect growth are controlled in the analysis. Using data from all 80 provinces in Turkey, we find that there is a positive association between bank credits provided by state-owned and private banks and real GDP provincial growth. When provinces are analyzed according to their development levels, it is found that although per capita private bank credits have positive and significant impact on the growth rate in both developed and less-developed provinces, no significant effect of credits provided by state-owned banks is found in less-developed provinces. These results can be interpreted by the concentration of these banks on providing agricultural credits instead of financing growth-oriented projects in those regions. On the other hand, credits provided by both private and state-owned banks have positive and significant impact on the growth of non-priority provinces. Our results suggest that public investments can be an alternative to spur income growth especially in the less developed provinces. We conclude that in order to reduce regional income disparity in Turkey, incumbent governments may consider to use more direct private investments instead of indirect intermediation of their banks.

Key words: Regional growth, bank credits, priority provinces, socio-economic development index.

In this paper, we examine the association between bank credits provided by state-owned and private banks and provincial economic growth using the panel data of Turkish provinces over the period 1992-2006. Banking sector constitutes a significant part of the financial sector in Turkey. Despite extensive privatization efforts, state-owned banks have retained their prominent role in the banking sector. For example, three state-owned banks have controlled almost one-third of the assets of the banking sector. Turkey has the highest regional disparity among 30 OECD countries. This study aims to provide evidence whether state-owned banks have played significant role of reducing disparity by allocating loans in underdeveloped regions that are ignored by private banks.

To assess the impact of state-owned and private bank credits on economic growth at the provincial level, we used fixed-effects model controlling for initial GDP per capita of a province, public investments, urbanization, human capital in the province, its functional distance from the bank headquarters, and economic crisis during the sample period. Since 1968, as a part of Turkey's planned development strategies, provinces have been grouped as priority and non-priority provinces depending on their development level. Moreover, the State Planning Organization has classified provinces into five groups, based on their Socio-Economic Development Index (SEDI) since 1996. Thus, in addition to all provinces, we examine the impact of different ownership bank credits on local growth in the sub-groups

of provinces grouped according to these classifications of development levels. When per capita state-owned and private bank credits over the sample period are compared, it is observed that private banks provide more credits than state-owned banks. On average, per capita real private and state-owned bank credits were 368.7 TL and 244.1 TL, respectively. Significant differences between the priority and non-priority provinces are observed in terms of lending activities. On average, non-priority provinces used three times more banks credits per capita than priority provinces. Similarly, the most developed provinces in the SEDI classification (SEDI1) used almost 17 times more banks credits per capita than the least developed provinces (SEDI5).

Using data from all 80 provinces in Turkey, we find that there is a positive association between bank credits provided by state-owned and private banks and real GDP provincial growth. At the average provincial growth rate of 3.12% during the sample period, we estimate that a one-percent increase in state-owned or private bank credits per capita may lead to 0.022% increase in the per capita GDP growth rate. There are differences between private bank and state-owned bank credits in terms of their association with local growth in provinces with different development levels. Although per capita private bank credits have positive and significant impact on the growth rate in the priority provinces, we couldn't find similar significant relation for state-owned banks. On the other hand, credits provided by both private and state-owned banks have significant impact on the growth of non-priority provinces. Among SEDI provinces, we only observe positive and significant contribution of state-owned bank credits on growth in the provinces that are grouped in moderately developed provinces (SEDI3) whereas the positive and significant association between local growth and per capita private bank credits is observed in all provinces except the most developed group (SEDI1). However, our results suggest that public investments can be an alternative to spur income growth especially in the less developed provinces. It is estimated that if per capita public investments increase one percent from its average level in the priority regions, the average per capita real GDP growth rate will increase from 3.16% to 3.98%. Hence, we conclude that incumbent governments may consider using more direct private investments instead of indirect intermediation of their banks in order to reduce regional income disparity in Turkey,